

Особливості імпліцитного представлення блендового образу у науково-фантастичному тексті (на матеріалі оповідань Р. Бредбері)

А. М. Ерліхман

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна
*Corresponding author. E-mail: erlikhman@mail.ru

Paper received 28.01.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті розглядаються проблеми формування блендового образу у науково фантастичному тексті. Досліджуються особливості науково-фантастичного тексту та апріорність виникнення блендового образу. Проводиться аналіз способів реалізації блендових образів та їх компонентів.

Ключові слова: науково-фантастичний текст, блендовий образ, імпліцитність, імпліцитний смисл.

Алегоричність та висока метафоричність наукової фантастики – можливість різних прочитань та комбінацій – виступає джерелом імпліцитності. Архетипне і сучасне уявлення людини вступає у взаємодію, таким чином зумовлюючи різну інтерпретацію та породжуючи імпліцитний смисл. Звертаючись до особливостей жанру саме наукової фантастики варто зазначити, що багато образів будуються саме на науковому припущенні і можуть імплікувати нові значення.

Науково-фантастичний текст трактують як «щось видумане, нереальне, пов'язане з фантазією, фантастика в науково-фантастичному творі повинна бути здійсненою, корисною, а не безглуздою, непотрібною нам» [5, с. 561]. Науково-фантастичний текст є жанровим різновидом фантастичного, який виникає тоді, коли в знайомому нам світі відбувається щось, що неможливо пояснити з точки зору знайомого нам світу, пояснити раціонально. Ц. Тодоров зазначає, що «фантастичне існує доки існує сумнів: чи фантастична подія дійсно відбулась, чи вона – ілюзія. Як тільки ми приймаємо ту чи іншу відповідь, ми попадаємо в сферу сусідніх жанрів – жанру чудесного (наприклад, наукову-фантастику)» [6, с. 11]. Також, на думку дослідника, якщо фантастичне пояснюється просто як метафора чи алегорія деяких реалій, значить воно вже не фантастичне. К. Фрумкін дотримується іншої точки зору і вважає, що алегорію можна розглядати як фантастичний сюжет. Вчений стверджує, що дуже часто фантастичні твори інтерпретуються як складні метафори дійсності, хоча цей підхід рідко застосовується до наукової фантастики [7, с. 5].

Науково-фантастичний текст являє собою цілісну семіотичну систему, у якій поєднується як фантастичне, так і наукове, співіснує казкове та раціональне, фантастичні події отримують наукове обґрунтування. Аналізуючи ознаки науково-фантастичного тексту, Н. П. Вільховченко виокремлює три: художність (емоційність, образність та антропоцентричність), художня імітація науковості (гіпотетичність, аргументованість та раціональність) та фантастичність (неможливе, дивовижне та мисленнєвий експеримент) [2].

Науково-фантастичний образ є поєднанням «неможливого реального», фантастичного та «неможливого технічного», тому блендові образи тексту цього жанру характеризуються троїстою природою та виступають поєднанням *фольклорно-казкового, фантастичного та наукового*.

Під поняттям *образ* розуміють «будь-яке явище, творче відтворене у художньому творі» [1, с. 257].

У науково-фантастичному тексті образи можуть характеризуватися гетерогенною структурою, тобто містити у собі ще декілька явищ. Такі образи є блендові – образи, що інтегрують декілька явищ. О. Єрмакова вважає, що блендовий образ є поєднанням двох парадигм – досвіду сучасної людини та архаїчних представлень давньої людини. Працюючи над текстами фантастичного реалізму, під архаїчністю дослідника розуміє міфопоетичність образів [3, с. 147]. Слід за цим, під *блендовим образом* розуміємо поєднання двох або декількох явищ в одному образі.

Блендовий образ реалізується імпліцитно коли один з компонентів образу представлений імпліцитно. Якщо ж два, або більше компоненти отримують пряме лексичне вираження, такі блендові образи є експліцитними. Об'єктом нашого дослідження є імпліцитні блендові образи, а також експліцитні, які, незважаючи на пряме предметне вираження компонентів образу, реалізують імпліцитний смисл.

В оповіданнях Р. Бредбері виокремлено наступні блендові образи:

- 1) Океан – космос
- 2) Океан – жива істота
- 3) Океан – нежива істота
- 4) Небо – океан/море
- 5) Космічний корабель – жива істота
- 6) Космічний корабель – міфічна істота
- 7) Космічний корабель – божественна істота
- 8) Річ – божественна істота
- 9) Річ – міфічна істота
- 10) Людина – теологічна істота
- 11) Людина – привид
- 12) Людина – птах
- 13) Ліс – чужий оживлений простір
- 14) Планета – жива істота
- 15) Коса (знаряддя праці) – коса (знаряддя Смерті)

Представлені вище блендові образи являються двокомпонентними. Імпліцитна реалізація цих образів може відбуватись по-різному, акцент робиться на реалізацію окремих компонентів образу:

- один компонент образу може реалізуватись імпліцитно, конструюючи блендовий образ із певним імпліцитним смислом;
- один з компонентів блендового образу може отримувати як імпліцитне так і експліцитне вираження.

Імпліцитна реалізація одного компоненту блендового образу. В одному блендовому образі можуть переплітатись дані способи реалізації задля

підкреслення самого образу або ж його функцій в даному контексті.

Відродження особливостей архетипних образів, які притаманні науково-фантастичному тексті найпомітніше відбувається саме в структурі наскрізних, «вічних» образів дороги, лісу, океану, які з одного боку, звернені в минуле і пояснюються минулим, будучи продуктом історичного розвитку того чи іншого жанру, а з іншого боку, звернені в майбутнє, так як на їх основі може виникати нова традиція.

Водна стихія – одна з головних складових світобудови з незапам'ятних часів, що займає в житті людини дуже важливе місце. Це відбулося в міфопоетичній традиції, де світовий океан трактувався як першооснова, з якого виникли космос, небо, земля і все суще. Океан, як першооснова, що хаотично рухається представлявся безмежним, аморфним, неорганізованим і небезпечним за своєю суттю. Подальшу долю образу зумовили головні міфологічні трактування океану, які реалізуються в двох тотожностях: *океан - світ, Всесвіт і океан - жива істота*. Розуміння всього світу як океану ґрунтувалося на уявленні давніх людей про те, що весь світовий простір спочатку було заповнено нескінченним океаном. Тотожність *океан – жива істота* виникла на підставі того, що в багатьох космогоніях океан персоніфікувався, зв'язувався з живою істотою. Свою міфологічну природу образ океану зберігає і в жанрах фольклору. Фольклорне трактування образу в класичній чарівній казці стає домінуючою. Образ океану як живий Всесвіт вже у казці несе в собі можливість метафоричного вживання, яке згодом реалізується в літературі і науковій фантастиці [4, с. 2].

В оповіданнях Рея Бредбері реалізується блендовий образ *океан – космос*, який представлений у наступному прикладі:

“Sixty million miles.” She moved at last to the window as if it were a deep well. “I can’t believe that men on Mars, tonight, are building towns, waiting for us.” [10, с. 3]

Жінки вирушають у космічній ракеті до Марсу, до своїх чоловіків, які освоюють незаселені землі нової, незвіданої планети. В даному контексті, одна із героїнь виглянула у вікно космічного корабля, роздумуючи над своїм майбутнім, та переживаннями, намагаючись приборкати страх перед невідомим. Засобом реалізації імпліцитності тут виступає компонент значення лексеми *well (a deep hole in the ground from which people take water)* [13, с. 1990], який можна асоціативно співвіднести із лексемою *ocean (the great mass of salt water that covers most of the Earth’s surface)* [13, с. 1204], опираючись на ідейний зв'язок між ними. Отже, другий компонент образу *океан* виражений імпліцитно. (Імпліцитний *смысл – космос є неосвоєною, невідвладною людям стихією*)

Імпліцитний компонент блендового образу *океан* може отримувати у тексті негативне емотивно-оцінне забарвлення. Лексеми *black, roars, terrors* створюють нові конотації, які стають невід’ємними для образотворення космосу:

Space was a black mossed well where life drowned its roars and terrors. Scream a big scream, but space snuffed it out before it was half up your throat.

(R. Bradbury: *R is for Rocket, R is for Rocket*, p. 33)

У цьому уривку можна вивести такий імпліцитний *смысл – космос – чужий, небезпечний для героїв простір*.

В іншому оповіданні “Kaleidoscope” *космос-океан* набуває такого ж значення, всепоглинаючого та хаотичного, а люди в ньому беззахисні та безпомічні. Їх охоплює почуття страху, вираженого такими мовними одиницями як *roars, terrors, scream*. Після нещасного випадку, а саме вибуху ракети, декільком космонавтам вдалось вижити. Їх розкидало по космосу і кожен рухався у невагомості в своєму напрямі, очікуючи фатального кінця. Опис космосу в даному випадку зіставляється із жахливими переживаннями героїв, що ще більше акцентує увагу на безвиході. Другий імпліцитно виражений компонент блендового образу *well* підсилюється за допомогою означення *black*, що несе в собі негативну конотацію, а саме проводить паралелі з чимось *невідомим, непізнаним, жахаючим*:

The men were thrown into space like a dozen wriggling silverfish. They were scattered into a dark sea; and the ship, in a million pieces, went on, a meteor swarm seeking a lost sun. [11, с. 32]

Компонент блендового образу *океан* імпліцитно представлений такими лексемами як *wriggling silverfish* (автор порівнює космонавтів з рибою, яка вимушена підкоритись цій величавій стихії та імплікує їх безпомічність). В наступному реченні дана лексема семантично співвідноситься із лексемою *dark sea*, що підтверджує конструювання зазначеного вище образу. (Імпліцитний *смысл – людина є безпомічною в стихії космосу*.)

Варто зазначити, що компонент блендового образу, який може виражатись імпліцитно, в макроконтексті допомагає реалізувати імпліцитний *смысл* за допомогою експліцитних засобів. Розглянемо це явище на прикладі *космічний корабель – міфічна істота*.

В даному уривку образ Ікара переплітається з космічною ракетою. Зліт ракети уподібнюється польоту Ікара. Компоненти образу в даному випадку представлені невербально і тільки назва оповідання, що виражена експліцитно наводить на пошук імпліцитного *смыслу*:

Stand cool in the shadow of the warm balloon. Stand whipped by tidal sands drummed over Kitty Hawk. And sheathe his boy's wrists, arms, hands, fingers with golden wings in golden wax. And touch for a final time the captured breath of man, the warm gasp of awe and wonder siphoned and sewn to lift their dreams. And spark the gasoline engine. And take his father's hand and wish him well with his own wings, flexed and ready, here on the precipice. Then whirl and jump. Then cut the cords to free the great balloon. Then rev the motor, prop the plane on air. And crack the switch, to fire the rocket fuse. [9, с. 197]

Словосполучення у даному прикладі набувають значення контекстуальних синонімів у художньому описі зльоту ракети. Фрази *fingers with golden wings in golden wax, cut the cords to free the great balloon, rev the motor, crack the switch* вибудовують синонімічний ряд. ‘*Fingers with golden wings in golden wax*’ є імпліцитним вираженням самого міфічного героя – Ікара, а місцезнаходження цього словосполучення наряду із тими, що уособлюють механічну сторону зльоту ракети, допомагає конструювати даний блендовий образ. (Імпліцитний *смысл – зліт космічного корабля є величною місією*)

Імплицитна та експліцитна реалізація одного із компонентів блендового образу. Імплицитне уявлення наших предків про ірраціональне збереглося і до наших часів. А саме те, що не підлягає науковому обґрунтуванню часто міфологізувалось, набувало надприродних сил. Таким чином, можна вивести блендовий образ *річ – божественна істота*:

But think how the tower must look to them, standing seventy feet above the water, the God-light flashing out from it, and the tower declaring itself with a monster voice. They never came back, those fish, but don't you think for a while they thought they were in the Presence?" [8, с. 34]

В даному уривку маяк реалізується в першому компоненті блендового образу *річ*. Інший його компонент – *божественна істота*, реалізується як імплицитно, так і експліцитно. Словосполучення *the God flashing* є експліцитно вираженим компонентом, за допомогою означення *god*. Цей компонент імплицитно реалізується також за допомогою лексеми *presence*, яка графічно представлена з великої літери імплікуючи творця. (*Імплицитний смисл – незрозуміле людям явище набуває рис божества*)

Розглянемо також вище згаданий блендовий образ *ліс – чужий неосвоєний простір*. Інший (чужий) світ за лісом представляється негативно, туманом, темнотою, пустотою. А ліс служить стіною, перепоною, яка відділяє знайомий світ героя від чужого та непізнаного хаосу, який може в будь-який момент зруйнувати все:

"I know you will," she said, but she turned to gaze at the pattern of trees, as if any moment the chaos out there might smash the forest with a blow and stamp its Titan's foot down and grind them to dust. [12, с. 231]

Компонент образу «іншого» світу, як чужого представлений двома способами: експліцитно та імплицитно. У першому випадку лексемою *chaos*, а у другому словосполученням *Titan's foot*, яке дає відсилання до міфології, коли до створення світу існував тільки хаос

та титани. (*Імплицитний смисл – ліс є небезпечний для героя простір*).

Науково-фантастичний текст виступає джерелом імплицитності завдяки високій алегоричності та можливості різних комбінацій образів. Оскільки блендові образи можуть містити в собі різну ступінь інтерпретації, важливо зазначити особливості імплицитного представлення блендового образу, що може впливати на емоційну насиченість образу та його функцію в тексті. Таким чином, нами виділено три типи представлення блендового образу, базуючись на реалізації його компонентів. Виходячи з цього, один компонент блендового образу може отримувати імплицитну реалізацію, два компоненти блендового образу можуть виражатись експліцитно, формуючи при цьому імплицитний смисл та один із компонентів блендового образу може отримувати як імплицитне так і експліцитне вираження.

Основним критерієм у виділенні типів блендових образів виступила жанрова співвіднесеність. Фольклорна поетика є одним із найважливіших джерел імплицитності блендового образу, виступаючи також одним із явищ гетерогенної структури науково-фантастичного образу. Такі блендові образи, окрім наукової фантастики притаманні різним жанрам фантастичного. Для науково-фантастичного тексту характерна художня імітація науковості, що дає змогу виділити другий тип блендових образів разом із фантастичним домислом автора. Такі образи притаманні тільки жанру науково-фантастичному, оскільки є претензія на науковий винахід. В ході нашого дослідження ми виявили третю групу блендових образів, які характерні для сфери ірреального, проте не несуть чіткої жанрової та компонентної диференціації. Даний тип містить у собі комбінування неспоріднених художніх образів, які у своєму поєднанні конституюють фантастичний блендовий образ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли ; [пер. с третьего фран. изд. Е. В. И Т. В. Вентцель ; ред., вступ. ст. и примечание Р. А. Будагова]. – М. : Изд-во иностранной лит., 1955. – 416 с.
2. Вільховченко Н. П. Лінгвальні особливості науково-фантастичного тексту [Електронний ресурс] / Н. П. Вільховченко // Филологические науки : электронное научное фахове видання. – Електронні дані. – [Москва, 2014]. – №10. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Philologia/2_179281.doc.htm – Назва з екрана.
3. Ермакова Е. В. Имплицидность в художественном тексте (на материале англоязычной и русскоязычной прозы психологического и фантастического реализма) / Елена Валентиновна Ермакова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2010. – 200 с.
4. Кибалка Е. Образ океана в волшебной сказке и научной фантастике / Елена Кибалка // Літературознавчі обрії. – Ізмаїл, 2010. – Вип. 17. – С. 31 – 37.
5. Словник української мови: в 11 томах. – Том 10 / під ред. А. А. Бурячка, Г. М. Гнатюка. – Київ: «Наукова думка», 1979. – 657 с.
6. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Цветан Тодоров. – М. – 1997. – 211 с.
7. Фрумкин К. Г. Философия и психология фантастики / К. Г. Фрумкин. – М.: УРСС, 2004. – 79 с.
8. Bradbury R. R is for Rocket / Ray Bradbury. – New York : Bantam books, 1962. – 184 p.
9. Bradbury R. S Is For Space / Ray Bradbury. – New York : Bantam Books, 1970. – 211 p.
10. Bradbury R. The Golden Apples of the Sun / Ray Bradbury. – New York : Harper Voyager, 1993. – 224 p.
11. Bradbury R. The Illustrated Man / Ray Bradbury. – Harper Voyager : New Ed edition, 2008. – 309 p.
12. Bradbury R. The October Country / Ray Bradbury. – New York : Ballantine Books Inc, 1993. – 276 p.
13. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – [4th ed.]. – Edinburg : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.

REFERENCES.

1. Bally Ch. General Linguistics and Some Questions of the French Language / Charles Bally (trans. from 3rd ed. by E. V. and T. V. Ventzel; editor, introd. art. and comment by R. A. Budagova). – M. : Foreign Literature Press, 1955. – 416 p.
2. Vilkhovchenko N. P. Linguistic Peculiarities of Science-Fiction Texts / [internet source] / N. P. Vilkhovchenko // Philological Sciences: internet scientific edition. – Internet data. – [Moscow, 2014]. – № 10. –

- http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Philologia/2_1792_81.doc.htm.
3. Ermakova E. V. Implicitness in Fiction (Case Study of English and Russian Prose of Psychological and Fantastic Realism) / Elena Valentinivna Ermakova. – Saratov: Saratov University Press, 2010. – 100 p.
 4. Kibalka E. Ocean Image in a Fairy Tale and Science Fiction / Elena Kibalka. – Literary Horizons. – Izmail, 2010. – Ed. 17. – P. 31–37.
 5. Dictionary of Ukrainian Language: in 11 volumes. – V. 10 / edited by A. A. Buriachok, G. M. Gnatjuk. – Kyiv: Scientific Opinion, 1979. – 657 p.
 6. Todorov Ts. Introduction to Fantastic Literature / Tsvetan Todorov. – Moscow, 1997. – 211 p.
 7. Frumkin K. G. Philosophy and Psychology of Fantasy / K. G. Frumkin. – Moscow: URSS, 2004. – 79 p.
 8. Bradbury R. R is for Rocket / Ray Bradbury. – New York : Bantam books, 1962. – 184 p.
 9. Bradbury R. S Is For Space / Ray Bradbury. – New York : Bantam Books, 1970. – 211 p.
 10. Bradbury R. The Golden Apples of the Sun / Ray Bradbury. – New York : Harper Voyager, 1993. – 224 p.
 11. Bradbury R. The Illustrated Man / Ray Bradbury. – Harper Voyager : New Ed edition, 2008. – 309 p.
 12. Bradbury R. The October Country / Ray Bradbury. – New York : Ballantine Books Inc, 1993. – 276 p.
 13. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – [4th ed.]. – Edinburg : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.

Implicit Presentation of Blended Images in Science-Fiction (Case Study of R. Bradbury's Short Stories)

A.M. Erlikhman

Abstract. The article describes the problems of the formation of blended images in science-fiction. It focuses on the peculiarities of science-fiction texts and obligatory emergence of blended images. Science-fiction text as a semiotic system, types of blended images and their nature are analyzed. Different means of implicit realization of blended images have been studied. Implicit presentation of blended images is possible when at least one of their components is implicit or carries implicit meaning. Thus, two types of implicit representation of blended images have been singled out: when one of the components is implicit carrying implicit meaning; when one of the components can be realized both implicitly and explicitly.

Keywords: science-fiction text, blended image, implicitness, implicit meaning.

Особенности имплицитной презентации блендовых образов в научно-фантастическом тексте (на материале рассказов Р. Брэдли)

А. М. Эрлихман

Аннотация. В статье описана проблема формирования блендовых образов в тексте научной фантастики. Исследуются особенности научно-фантастических текстов и априорность блендовых образов. Анализируются научно-фантастический текст как семиотическая система, типы блендовых образов и их природа. Разные средства имплицитной реализации блендовых образов стали объектом этого научного исследования. Имплицитная презентация возможна когда хотя бы один из компонентов есть имплицитным и выражает имплицитный смысл. Таким образом, было выделено два типа имплицитного представления блендовых образов: один из компонентов реализуется имплицитно и образует блендовый образ с определенным имплицитным смыслом; один из компонентов реализуется как имплицитно так и имплицитно.

Ключевые слова: научная фантастика, блендовый образ, имплицитность, имплицитный смысл